

Sözcükte Anlam Özelliği

Sözcük

Tek başına bir anlamı olan veya cümle içinde diğer sözcüklerle birlikte kullanıldığında anlam kazanan ses topluluğudur.

Örnek:

İnsan, korku, bilim, konuk, kadar, ile...

Sözcük Dağarcığı

Konuşurken veya yazarken kullanılan sözcük sayısıdır.

Kavram

Bir nesnenin insan zihnindeki tasarım veya çağrışımdır. Aynı maddenin şekil almış hâli olan cisim gibidir. "Madde" söylediğimiz sözlerken "kavram" o sözlerin zihnimizdeki yansıması yani cisim gibi şekle bürünmesidir.

Yorumlama

"Gazete" sözcüğünü duyduğumuzda zihnimizde gazete canlanır çünkü bu somut bir sözcüktür ve bu yüzden zihnimizde canlandırmamız kolay olur.

Fakat "yalnızlık" sözcüğünü canlandırmamız zor olur. Bu yüzden bu ifadeyi karşılayacak olan kavramlarla zihnimizde belirginleştirmeye çalışırız. Örneğin karanlık, kimsesizlik, hüzn vb... Bu kavramları âdeta zihnimizde cisimleştiririz.

SÖZCÜKTE ANLAM ÖZELLİĞİ

1. Gerçek (Temel, İlk, Başat) Anlam

Bir sözcüğün söylendiği anda zihinde beliren ilk anlamına **gerçek anlam** denir. Sözcüğün sözlükteki ilk anlamıdır.

Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili sözler gerçek anlamında kullanılmıştır.

- Odunlar sıcak havada bile kurumamış.
- Çocuğun çantasında kitap olmadığı için çocuğun çantası hafifti.
- Odanın kokusu herkesi rahatsız etmeye yetmişti.
- Yeni ördüğü atkı çok kalın olmuştu.
- Kalemin ucu çok sivri, kaleme dikkat edelim lütfen.
- Gelen velilerle çocukların durumunu konusuyorum.
- Bozulan masa örtüsünü görmeden düzeltilti.

1 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcükler gerçek anlamda kullanılmışsa "+", gerçek anlam dışında kullanılmışsa "-" koyalım.

1.	Çocuk hastalıktan oldukça <u>zayıflamış</u> .	
2.	Orhan, <u>zayıf</u> not getirince babası Orhan'a biraz kızdı.	
3.	<u>Renkli</u> gülüşüyle herkese derdini unutturdu.	
4.	Odadaki <u>renkli</u> halı biraz garip durmuş açıkçası.	
5.	<u>Aydınlık</u> bir oda arıyordu çalışabilmek için.	
6.	İnsanlara karşı <u>ince</u> bir tavrı vardı.	
7.	<u>Sert</u> zemin üzerinde uyumayı sever.	
8.	Odunların hepsini tek seferde <u>kaldırdı</u> .	
9.	Doğum günü sürprizini <u>görünce</u> mutlu oldu.	

2 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük gerçek anlamıyla kullanılmıştır?

- A) Yabani otları ayağıyla tek tek ezdi.
- B) İki baş soğan yemeden rahat edemezdi.
- C) Soğuk hisleri herkes tarafından anlaşılmaya yetiyordu.
- D) İnce bir mizah anlayışı oluyor bu gruptakilerin.
- E) Bana laf soktukça ayrı bir keyif alıyordu bu durumdan.

Çözüm:

.....

Çok Anlamlılık

Bir sözcüğün zamanla gerçek anlamından başka yan ve mecaz anlamlar kazanmasıyla oluşan anlamına **çok anlamlılık** denir.

Çok anlamlılık, dilin zenginliğinin göstergesidir. Anlamsal olarak dili güçlendirir.

“Kaçmak” **sözcüğünün anlamlarını inceleyelim:**

- Babasına belli etmeden evden gizlice **kaçmış**.
(görünmeden gitmek)
- Elinden ne geliyorsa yapar, zahmetten hiç **kaçmaz**.
(esirgememek)
- Denize girince kulağıma su **kaçtı**.
(girmek)
- O gelince birden ortamın neşesi **kaçtı**.
(yok olmak)
- Banyodan aşağı kata su **kaçmış**.
(akmak, sızmak)

Dikkat

“Çok anlamlılık” sorularında farklı kalıplar da karşımıza gelebilir.

Örneğin,

- “Kaçmak” sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde “gitmek, uzaklaşmak” anlamında kullanılmıştır?
- şeklinde veya
- “Kaçmak” sözcüğü yukarıdaki numaralı cümlelerde kaç farklı anlamda kullanılmıştır?

şeklinde sorulabilir.

3 Örnek

- I. Daha geçen yaz asfaltlanan yol, son yağmurlardan sonra çöktü.
- II. Yokuşu çıkmakta zorlanan yaşlı adam soluk soluğa, bulduğu yere çöktü.
- III. Geceleri bazen öyle bir sessizlik çöküyor ki etraftan bir çit bile çıkmıyor.
- IV. O heybetli, korkusuz adam gitmiş; yerine çökmüş, bitkin bir insan gelmişti.
- V. İçime memleket hasreti çöktü yine.

“Çökmek” **sözcüğü, bu cümlelerde kaç farklı anlamda kullanılmıştır?**

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

Çözüm:

.....

4 Örnek

“Dökmek” **sözcüğünün anlamını ve kullanımlarını eşleştirelim.**

1.	Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak	
2.	Belli bir yere boşaltmak	
3.	Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek	
4.	Bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak	
5.	Bir şeyi yok etmek için atmak	
6.	Bol bol vermek, ödemek, sarf etmek	
7.	Açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak	
8.	Çok söylemek	

- a. Acaba biraz anlatsan, derdini döksen olmaz mı?
- b. İhtiyar kadın maşrapa ile ellerine su dökcek.
- c. Türkiye, güney sınırına asker dökünce herkesi bir telaş aldı.
- d. Sigara tablasını pencereden bahçeye döktü.
- e. Kaç saat dil döktüm ama onu ikna edemedim.
- f. Satılmayan balıkları denize döktü.
- g. Yapraklarını dökmüş iki söğüt ağacı vardı bahçede.
- h. Bu tarlayı almak için babam bir sürü para dökmüştü.

2. Yan Anlam

Bir sözcüğün temel anlama bağlı olarak zamanla kazandığı anlamdır. Yan anlam gerçek anlamla işlev ve biçim bakımından ilişkilidir.

Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili sözler yan anlamda kullanılmıştır.

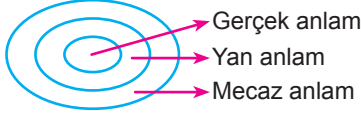
- Uçağın sağ kanadındaki motordan dumanlar çıkmaya başladı.
(Sözcüğün kazandığı anlam biçim bakımından temel anlamı düşündürmektedir.)
- Çocuğun ateşini düşürmek için alnına ıslak bez koydular.
- Bu kör testere ile bu odunları kesemeyiz.
- Yüce dağın başı dumansız olmaz.

Dikkat

Yukarıdaki örneklerde altı çizili sözcükler gerçek anlamlarını, görev yönünden hatırlatmaktadır. Dolayısıyla yan anlamlı sözcükler gerçek anlam ile ilişkilidir.

Taktik

Durgun suya bir taş attığımızda oluşan halkaları düşünelim. Taşın suya değdiği yer gerçek anlam, oluşan ilk halka yan anlam, en uzak halka da mecaz anlam olur.

5 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde yan anlamlı sözcüklerin altını çiziniz.

1.	İlçenin sırtlarına küçük evler yapılıyor.
2.	Yemeğe bir diş sarımsak da kattın mı güzel olur.
3.	Kapının ağızına oturmuş seni bekliyor.
4.	Pencereyi açmasınlar diye pencerenin kolunu çıkarmış.
5.	Onlarca dalda madalya aldı minik çocuk.
6.	Satır başlarına dikkat etmeden yazardı.
7.	Kovayı ağızına kadar suyla doldurdu.
8.	Leman Hanım, yıllardır annesine bakıyordu.
9.	Evin gölgesi karşı apartmana düşüyordu.

6 Örnek

- Hangi resmime baksam ben değilim, dizesi de ona aittir.
- Öğrenci işlerine müdür başyardımcısı bakıyor.
- Babam yedi çocuklu bir aileye bakmak için çalışıyordu.
- Yüzüme iyice bakınca onun oğlu olduğumu hatırlayabildi.
- Evin limana bakan penceresinden deniz görünürdü.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde “bakmak” sözcüğü yan anlamda kullanılmamıştır?

- A) I. ve III. B) I. ve IV. C) II. ve III.
D) II. ve V. E) IV. ve V.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

3. Mecaz Anlam

- Mecaz, bir sözün bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılmasıdır.
 - Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor.
- TDK'nin yaptığı bu tanımlamalara göre şunu söyleyebiliriz: Bir sözcüğün gerçek ve yan anlamlarından tamamen uzaklaşıp yeni bir anlam kazanmasına **mecaz** denir.

Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili sözler mecaz anlamda kullanılmıştır.

- Susuzluktan yandım, bir bardak su verin.
- Bu olay hayatımıza renk kattı.
- Büyük devletler bize diş geçiremiyordu.
- Sizi bir yerden gözüm ısıyor.
- Yeni taşındıkları bu apartmana ısınamamıştı.
- Neden bu kadar soğuk davrandığını anlayamadık.
- Ağır bir söz söylerim diye kendimi zor tutuyorum.
- İnsanların duygularıyla bu kadar oynamayın.
- Onun pişkinliğine bir anlam veremedim.

7 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük mecaz anlamıyla kullanılmıştır?

- A) Yumuşacık yatakta sabaha kadar deliksiz uyudu.
- B) Kapalı kapının kilidini kırdı.
- C) Yemek çiğ olunca yemeğe bakan pek olmadı.
- D) Boş evde yıllardır bir başına yaşıyor.
- E) Ağacın dalını tek seferde kırdı.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

8 Örnek

Aşağıdaki tabloda verilen altı çizili sözcüklerin anlamsal özelliklerini kutucuklara işaretleyelim.

	Cümleler	Gerçek	Yan	Mecaz
1.	Burun ameliyatı sonrası bir hafta işe gidemedi.			
2.	Aracın burnu öndeki araca değdi.			
3.	Sokağın başında büyük bir patlama oldu.			
4.	Tatlı sözlerine her seferinde kanıyorum.			
5.	Bağdaki üzümler mevsimine göre çok güzel ermiş.			
6.	Bu gençlerin eğitimlerle biraz daha pişmesi gerekiyor.			
7.	Kapının kolu bozulunca kapıyı biraz zorlamak durumunda kaldı.			
8.	İçinde ne varsa bir bir döktü.			
9.	Eli titreyince suyu döktü.			
10.	Umudumuz, bugün yeniden filizlendi.			

9 Örnek

Aşağıdaki atasözlerinden hangisi sadece gerçek anlamlıdır?

- A) Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.
 B) Bal bal demekle ağız tatlanmaz.
 C) Rüzgâr eken fırtına biçer.
 D) Besle kargayı oysun gözünü.
 E) Kedinin boynuna ciğer asılmaz.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

10 Örnek

Son zamanlarda genç yetişkin edebiyatının hızla filizlendiği I
 söylenebilir. J. K. Rowling'in *Harry Potter* kitaplarıyla canlanan II
 ve S. Meyer'in *Alacakaranlık* serisinin, kelimenin tam
 anlamıyla parlattığı kahramanlarla devam eden süreç,
 özellikle S. Collins'in *Açlık Oyunları*'yla taçlandırdığı yoldan III
 ilerliyor. Bu süreçte yüksek bütçeli ve beyaz perdenin genç
 yıldızlarıyla renklenen uyarlama filmlerin etkisi inanılmaz... IV
 V

Bu parçadaki altı çizili sözcüklerden hangisi mecaz anlamda kullanılmamıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ÖSYM

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

4. Terim Anlam

- Herhangi bir bilim, sanat, spor, kültür, meslek alanıyla ilgili olarak kullanılan sözcüklere **terim** denir.
- Terimsel anlam taşıyan sözcükler, ilgili oldukları alanda sadece bir anlamı karşılayan gerçek anlamlı sözcüklerdir.
- Bir sözcüğün terimsel ifade taşıyıp taşımadığını cümledeki kullanımı belirler.
 - Yüreğin hızlı hızlı çarpması sonucu kendini gösteren rahatsızlığa taşikardi denir. (Tıp)
 - Bu maddenin elementlerindeki ısı kaybı dikkat çekici. (Kimya)
 - Bu karşılaşmada en çok steps yapan oyuncu maalesef bizim takımdan. (Basketbol)
 - Güney Yarımküre'de kutup rüzgârları temmuz ayında daha etkilidir. (Coğrafya)
 - Hücrelerin dokularındaki değişimler öğrencileri şaşırttı. (Biyoloji)
 - Ligde en fazla penaltı verilen karşılaşma oldu. (Futbol)

Dikkat

Gezegen adları gerçek anlamında kullanılırsa “terim” olur.

Taktik

Dalların kendi adları terim olmaz. Örneğin “coğrafya” bir terim değildir ama “enlem” bir terimdir.

11 Örnek

Aşağıda verilen parçada coğrafi terimleri yazalım.

Ekvator’un uzunluğu tam bir meridyen dairesinin uzunluğundan daha fazladır. Ekvator yarıçapı, kutuplar yarıçapına göre 21 km daha uzundur. Dünya’nın şekinden dolayı, Güneş ışınları yeryüzüne farklı açılarla düşer. Sıcaklık dağılışını etkiler. Ekvator’dan kutuplara doğru gidildikçe sıcaklık değerleri düşer. Dünya’nın şekinden dolayı Dünya’nın bir yarısı karanlıkken diğer yarısı aydınlıktır. Aydınlanma çizgisi daire biçiminde olur.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

12 Örnek

Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisi terim anlamda kullanılmıştır?

- A) Taş köprünün yıpranan kısımları özenle onarıldı.
- B) Bir kez deneme ile hiçbir işi tam anlamıyla öğrenemezsiniz.
- C) Divan edebiyatında kullanılan ölçü aruz ölçüsüdür.
- D) Televizyonun üstündeki çerçeve birden önüme düştü.
- E) Olaya bir de bu açıdan bakalım.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

13 Örnek

Aşağıda verilen cümlelerde terim anlamı sözcük varsa “+”, yoksa “-” koyalım.

1.	Oyunda dublörler görev aldı.	
2.	Coğrafya dersi benim için ayrı bir zevk.	
3.	Türkünün bestesi kime aitti?	
4.	Redifsiz şiir zevkten mahrumdur bence.	
5.	DNA, bitkilerde bazen benzerlik gösterebilir.	
6.	Anestezi altındaki hasta uzun süre kendine gelemedi.	
7.	Sıfat-fiiller bu dersin konusu oldu.	
8.	Gök taşları üzerindeki araştırmaları oldukça ilginçti.	
9.	Gitarın akordunu tam yapmayınca bazı aksilikler yaşandı.	
10.	Rakibini iki dakika içinde tuş etmeyi başardı.	
11.	Güftesi bana ait bir şarkıydı bu.	
12.	Zaman su gibi akıp gidiyor ömründen.	
13.	Eşeyli üreme konusunu işledik.	
14.	Kolay alıılacak bir şey değil yokluğunun karanlığı.	

5. Yansıma Sözcük

- Doğa seslerine benzer seslerle yapılan isim soylu sözcüklere yansıma denir.
- “Şırıltı, gürültü, gümbürtü, patırtı, cızırtı, havlamak, miyavlamak, meleşmek” gibi sözcükler yansıma sözcüklerdir.

Dikkat

Yansıma ses taklidine dayalıdır. Bu yüzden “yansımak, kükremek, anırmak, kişnemek, ısıltı, parıltı, pırlı pırlı, ötmek” gibi sözcükler yansıma değildir.

- Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili sözcükler yansıma sözcüklerdir.
 - Radyonun sesinden çok cızırtısı duyuluyordu.
 - Arkadaşının horultusundan bir türlü uyuyamadı.
 - Sokak ortasındaki patlama herkesi endişelendirdi.
 - Koridordaki gürültüden ders işleyemedik.
 - Yerlere tükürmeniz doğru bir davranış değildir.

14 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde yansıma sözcük varsa sözcüğün altını çizelim.

1.	Hey gidi küheylan, koşmana bak sen! Çatlarsan doğuran kısrağın utansın.
2.	Hani Yunus Emre ki, kıyında geziyordu; Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu?
3.	Tak, tak, ayak sesimi aç köpekler işitsin; Yolumun zafer tâkı, gölgeden taş kemerler.
4.	Gidersen yıkılır bu kent kuşlar da ölür Bir tufan olurum sustuğun her yerde
5.	Büzülmüş susarken mahzun hakikat, Davuldan ziyade gümbürtülüsün!
6.	Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım. Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım
7.	Süt beyaz duvarlarda çivilerin gölgesi Artık ne bir çıtırtı ne de bir ayak sesi...
8.	O gün gelsin neşemiz tazelen sin de gör Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör

15 Örnek

Aşağıdakilerden hangisinde “yanmak” sözcüğünün anlamı ile cümledeki kullanımı birbirine uymamaktadır?

Anlam	Cümle
A) Kül durumuna gelip yok olmak	Yanan ormanların yerine yeni ormanlar yetiştirilir.
B) Ateş durumuna geçmek, tutuşmak	Sobaya attığımız kömür yanmaya başladı.
C) İşe yaramaz duruma gelmek	Aşırı soğuklardan ürünler yanmış.
D) Değerini yitirmek	Bir hafta içinde iade edilemeyen biletler yanar.
E) Oyun dışı kalmak	Bu yaz tatil yapamadığıma çok yanarım.

Çözüm:

16 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yansımadan doğmuş bir sözcük vardır?

- A) Gözlerin ışıltı ışıltı bana bakıyordu.
- B) Tarlanın hasadını erkenden biçti.
- C) Atlar çocukları görünce kişnedi.
- D) Sokağın sessizliği beni biraz tedirginleştirdi.
- E) Tavandaki tıkırtı gece gece ev halkını rahatsız etti.

Çözüm:

17 Örnek

Kimi filmlerde klişe bir sahne (basmakalıp bir görüntü) vardır:

I
Daktilosunun başına oturup yaratma sancıları çeken (bir
II
şey üretmeye çabalayan) bir yazar... Bu sahnede aktör,

aklındakileri bir an evvel dışarı vurmak (yazıya dökmek) için
III
daktiloya heyecanla beyaz bir kâğıt takar. Tuşların sert sesleri eşliğinde birkaç satır yazar. Bu arada, yardım umarcasına
IV
(ne yapacağını bilmeden) kahvesinden birkaç yudum alır.

Yazdıklarının içine sinmediği (yazdıklarından hoşnut olmadığı)
V
yüzündeki ifadede anlaşılar.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerden hangisinin anlamı, ayraç içindeki sözün anlamıyla örtüşmemektedir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

ÖSYM

Çözüm:

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük mecaz anlamıyla kullanılmıştır?

- A) Bir daha buraya geleceğimi sanmıyorum, dedi.
- B) Suya girmeden pantolonun paçalarını katlamış.
- C) Bunca yıl ayakta uyutmuşlar da haberimiz yok.
- D) İçerideki boş valizleri çatı katına çıkarın artık.
- E) Yağmur kokusu ciğerlerime doldu.

Çözüm:

.....

2. Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelimelerden hangisi mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) Yüzü aşınmış bir ceket vardı adamın üstünde.
- B) Etrafı bir sessizlik kaplamıştı birden.
- C) Son zamanlarda çok boş konuşuyor.
- D) Çeşme başında durup biraz dinlenelim, dedik.
- E) Kucağında büyük bir karpuz tutuyordu.

Çözüm:

.....

3. "Süzmek" kelimesi aşağıdaki cümlelerin hangisinde "gözle inceleyerek dikkatle bakmak" anlamında kullanılmıştır?

- A) Sütü, beyaz ince bir bez yardımıyla süzmeye çalışıyordu.
- B) Beni ilk gördüğünde şöyle bir yukarıdan aşağıya süzdü.
- C) Sirkenin tortusunu süzmek için benim yardımımı istedi.
- D) Önce yemeğin suyunu süzmelisin.
- E) Bir ara yandaki masada oturan adamın beni süzdüğünü sezinledim.

Çözüm:

.....

4. Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelimelerden hangisi gerçek anlamda kullanılmıştır?

- A) Bu olaydan derin bir utanç duydum.
- B) Ağır sözlerin altında kalmaz, mutlaka cevap verir.
- C) Yaptığı ince esprileri ile bizi kıldı geçirdi.
- D) Eğer ölçüsüz davranırsan ortamlardan dışlanırsın.
- E) Babamın bütün dileği benim iyi bir gelecek sahibi olmamdı.

Çözüm:

.....

5. Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisi terim anlamda kullanılmamıştır?

- A) Fotosentezin olması için güneş ışınlarına ihtiyaç vardır.
- B) Dize sonlarındaki ses benzerliğine uyak denmektedir.
- C) Hastaya ilk önce anestezi yapmak gerekiyor.
- D) Sezonun en güzel golü bizim futbolcunun attığı gol oldu.
- E) Güneş, perdenin arasından odama süzülüyordu.

Çözüm:

.....

6. Sanatçılar, kimi zaman duygularını sözcüklerin var olan anlamlarından uzaklaşarak mecaz anlamlarından ve çağrışımlarından yararlanarak dile getirirler.

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisi, bu parçadaki ifadeye uygun bir kullanım değildir?

- A) Babam daha dört yaşındayken annesini sonsuzluğa uğurlamış.
- B) Aramızda derin uçurumlar olduğu için bir türlü anlaşamıyorduk.
- C) Onca yıl koca evde sadece kendisini değil, nefretini de büyütmüş.
- D) Büyüklüğünün sözünü çiğneyip nereye varmak istiyorsun?
- E) Ne zaman aklıma düşünse bir yaş süzülür bir gözümünden.

Çözüm:

.....

1. Turgut Uyar'ın 1959'da yayımladığı ^I üçüncü kitabı “Dünyanın En Güzel Arabistanı”nda yer alan şiiirlerden biri olan “Göğe Bakma Durağı”, kendi şiiir yolculuğu ^{II} içerisinde hem oluşturulan modern yapı ve ses hem de modernist yaklaşımlarla yeni imgeler ^{III} kurma açısından dönüm noktası olarak gösterildi. “İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım” mısrasıyla insanların sahip olduğu güzelliklerin ^{IV} herkese eşit olarak dağıtıldığını ve onları görebilmek için büyük çaba sarf etmeden, sadece başını kaldırıp bakmanın yeterli olduğunu ^V aktardı.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerden hangisinde mecazlı bir söyleyiş vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

2. İnsanlığın çocukluk döneminde ^I (ilk zamanlarında) oluşmuş bir birikim olan mitoloji, tüm sanatsal yaratıların çıkış noktasıdır ^{II} (başlangıç yeridir). Her sanatçı, defalarca ^{III} (pek çok kez) anlatılmış olayları, yaratılmış karakterleri, tipleri bu kaynaktan alabilir. Kendi yaşantısından yola çıkarak ^V (harekete geçerek) seçtiği konuları ve kişileri de bu birikimden yararlanarak işleyebilir. Sözün kısası sanatta yoktan var etme diye bir durum söz konusu değildir. Ancak yeni bir bireşime ^V (senteze) varmaktan söz edilebilir.

Bu parçada numaralanmış sözlerden hangisinin anlamı parantez () içinde verilen açıklamayla uyusmamaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

3. Çalakalem, dağınık ^I bir dille yazılmış, editörün süzgecinden ^{II} geçmemiş birçok roman; özentili bir biçimde süslenerek ^{III} neredeyse okurun gözüne sokuluyor ^{IV} kanımca. ^V

Bu cümlede numaralanmış sözcüklerin hangisi gerçek anlamda kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) Ağaçların gölgesinde bir süre dinlendik.
B) Benim payıma çok ekmek düşmüştü.
C) Rafın üstündeki plastik bardakları almaya çalışıyordu.
D) Bir hayvanın bakımını yapamıyorsanız onu beslemeyin.
E) Onunla koyu bir sohbe dalmıştım.

Çözüm:

5. I. Ocağın ateşi sönmesin diye dışarıdan biraz odun getirdim.
II. Çocuk hastalanınca ateşi kırktan aşağıya düşmezdi.
III. İçimin ateşi hiç küllemedi, seneler geçtikçe daha alevleniyor.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerde “ateş” sözcüğünün kazandığı anlamlar sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?

- A) Temel anlam - yan anlam - mecaz anlam
B) Yan anlam - mecaz anlam - temel anlam
C) Temel anlam - mecaz anlam - yan anlam
D) Meczaz anlam - temel anlam - yan anlam
E) Yan anlam - temel anlam - mecaz anlam

Çözüm:

Sözcükler Arası Anlam İlişkileri

EŞ ANLAMLILIK (ANLAMDAŞLIK)

- Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklere eş anlamlı sözcükler denir.
- Eş anlamlı sözcükler birbirinin yerine kullanılabilir.
- Bir dildeki eş anlamlı sözcüklerin çokluğu bir bakıma o dildeki yabancı dil etkisinin fazla olduğunu da kanıtlar.
 - Kendine örnek aldığı arkadaşı onun için bir modeldi.
 - Konut fiyatlarındaki yükseliş, ev alacak vatandaşları tedirgin ediyordu.
 - Okul-mektep, tasa-keder, kara-siyah, anlam-mana, ak-beyaz, bayındır-mamur...

Dikkat

Anlamdaşlık özelliği gösteren sözcükler birbirinin yerine her zaman kullanılamaz. Çünkü temel anlamıyla eş anlamlı olan sözcükler cümledeki kullanımına göre eş anlamlı olmayabilir.

- Bu **kara** günümde herkes yanımda oldu.
- Adamın üzerinde **siyah** bir ceket vardı.

Cümlelere dikkatli bakıldığında “kara” sözcüğü “siyah” sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılmamıştır.

Dikkat

Anlamdaş sözcükler ikilemeler dışında aynı cümlede kullanılırsa anlatım bozukluğu olur.

- Bu **çetin** ve **zor** yılı da geride bırakacağımıza inanıyorum.
- İlginize** ve **alakanıza** sonsuz teşekkürler.
- Mecburen** bu işi kabul etmek **zorunda** kaldım.
- Okul müdürü dereceye giren öğrencileri **tebrik edip kutladı**.

1 Örnek

Verilen tablodaki sözcüklerin eş anlamlılarını yazınız.

1.	hız		16.	yetenek	
2.	yadsıma		17.	değerli	
3.	imtiyaz		18.	çamur	
4.	sınav		19.	ender	
5.	konuk		20.	ivedi	
6.	hediye		21.	amade	
7.	asil		22.	anıt	
8.	savaş		23.	tutsak	
9.	anne		24.	eser	
10.	aş		25.	ekseriyet	
11.	lisan		26.	vilayet	
12.	lider		27.	mektep	
13.	zengin		28.	engel	
14.	edebiyat		29.	marifet	
15.	vatan		30.	masraf	

2 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisindeki altı çizili sözcükler eş anlamlı değildir?

- Acemi tavırları onun bu tarz işlerde henüz toy olduğunu gösteriyordu.
- Bu barış aileler arasındaki sulhun en önemli ve en somut adımı olacaktır.
- Bencil insanlar çevresindekilere o kadar egoistçe yaklaşır ki şaşarsın.
- Bu ramazanda tüm sofralarda bereket ve bolluk olsun ki manevi iklimi hissedelim.
- Kötü günümüzde yanımda olan tüm eş ve dostlarımızdan Allah razı olsun!

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

3 Örnek

Benim bu konudaki bilgilerim oldukça yalın kat; bir uzmanın sahip olduğu bilgi ve görgü derinliğinden gayet uzak.

Bu cümledeki altı çizili sözü anlamca karşılayabilecek bir kullanım aşağıdakilerin hangisinde vardır?

- A) Kendine yapılan bu haksızlığa oldukça ölçülü bir tavır ve olgunlukla karşılık verdi.
- B) Bu şaşaalı davete, gösterişsiz bir kıyafetle katılarak herkese üstü kapalı bir mesaj vermişti.
- C) Onun edebî yazıları, sık konularda üstünkörü yazılmış karalamalar olarak eleştiriliyordu.
- D) Evin dekorundaki ayrıntılar, dikkatini toplamasına engel olacak kadar abartılıydı.
- E) Eserlerindeki sanatsal derinlik, sergiye gelen herkesi kendine hayran bırakıyordu.

ÖSYM

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

YAKIN ANLAM

- Anlamca birbirine yakın olan ve benzer kavramları karşılayan fakat birbirinin yerini tamamen tutmayan sözcüklere **yakın anlamlı sözcük** denir.
- Aynı sözcüğün yakın anlamlısı sözcüğün kullanıldığı yere ve anlama göre değişir.
 - Mal mülk peşine düşmeden dostça ayrıldılar.
Bu cümlede "mal ve mülk" yakın anlamlıdır.
 - Zor günlerde eşini dostunu yanında istiyordu.
Bu cümlede "eş ve dost" yakın anlamlıdır.

4 Örnek

Yüksel Pazarkaya, ülkemizde eşine az rastlanan
(ender görülen) bir titizlikle, Rainer Maria Rilke'nin tüm şiirlerini toplam on iki kitap hâlinde dilimize kazandırdı.

Bu külliyat (toplu eserler), Rilke'nin yazın çalışmalarını içeren
Kâmuran Şipal çevirileriyle birlikte değerlendirildiğinde
(aynı kitapta toplandığında) önemli bir kazanım niteliğinde.

Çeviri eylemi, çoğu kez (genellikle), farklı kültürler arasında
köprü kurmakla (bağ oluşturmakla) kalmıyor, yeni imgesel
yorumların kapısını da aralayabiliyor.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerden hangisinin anlamı parantez () içinde verilen açıklamayla uyuşmamaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ÖSYM

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

5 Örnek

Füruzan'ın hikâyeciliğinde eleştirmenlerce zayıf bulunan yanlardan biri yeknesak karakter üretimidir. Her hikâyesinde belli çevrelerde karşılaşılabilecek birkaç tipi anlatması ve bunların dışına çıkmaması bu eleştiriye dayanak gösterilebilir.

Bu parçada altı çizili sözü anlamca karşılayabilecek bir kullanım aşağıdakilerin hangisinde vardır?

- A) Bir yazarın eserlerindeki olağanüstü karakterleri beğenmişsek yazarın sonraki eserlerinde de aynı karakterleri arama eğilimine gireriz.
- B) Eleştirmenin en büyük yetkinliği, sanat eserine dair teknik unsurları bilmekten de öte gerçek sanatı tanıyabilmesi ve tek anlamlılığa hapsolmamasıdır.
- C) Eserlerinin geneline hâkim olan temalar, ilk başta tekdüzelik hissi oluştursa da bir araya geldiklerinde bir bütünün parçalarını andırır.
- D) Deneme yazarları, hayal kurdukları için mi daha sonsuz bir evrene sahiptir yoksa öğrendiklerini özgün düşünce dünyalarına aktarabildikleri için mi?
- E) Edebî eserdeki karakterin hayatın normal akışı içinde sıradan bir görüntüye bürünmesi yerine evrensel bir kimlikle donatılması onu belirli bir tip hâline getirir.

ÖSYM

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

EŞ SESLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

- Yazılışları ve okunuşları aynı olduğu hâlde anlamları farklı olan sözcüklere **sesteş sözcük** denir.
- Bu tür sözcüklerin arasında ses ortaklığı vardır.
- Eş sesli sözcüklerin arasında anlamsal herhangi bir bağlantı yoktur.
- Yüz, ak, al, gül, at, el, arı, bel, çal, yaz...
 - **Kır** bahçelerinde umudu arıyorum bu bahar. (*Dağ, bayır*)
 - Sinirden elindeki bardağı **kırmış**. (*Parçalamak*)
 - **Ellerinde** çıkan lekeler bayağı artmış. (*İnsan uzvu*)
 - **Ellere** güven olmuyor yalan dünyada. (*Yabancı kişi*)
- Eş seslilik özelliği ikiden fazla sözcük arasında da olabilir:
 - Hikmet Bey'in kurum ve edası, her zamankinden belki **yüz** kat üstündü. (*Sayı*)
 - Bir gün onu denizde, şu mavi yeşil çizgilenen denizde **yüzerken** gördüm. (*Su içinde ilerlemek*)
 - Hayvanın derisini **yüzmek** öyle kolay bir iş değildi. (*Deriyi etten ayırmak*)
 - Dut ağacının dalları çocuğun **yüzünü** çizmişti. (*İnsan yüzü, sima, çehre*)

Dikkat

- Bir sözcüğün yan anlamı o sözcüğün sesteşi olmaz.
 - **Gözü** kanlanmıştı çocuğun.
 - Çekmecenin **gözü** kırıldı.
- Mecaz anlamdaki ifadeler eş seslilik özelliği taşımaz.
 - Sarmaşıklar ağacın etrafını **sardı**. (gerçek anlam)
 - Son okuduğum kitap beni epey **sardı**. (mecaz anlam)

Dikkat

Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan **adem** (yokluk), **âdem** (insan); **adet** (sayı), **âdet** (gelenek, alışkanlık); **aşık** (eklem kemiği), **âşık** (vurgun, tutkun); **hâl** (sebze, meyve vb. satılan yer), **hâl** (durum, vaziyet); **hala** (babanın kız kardeşi), **hâlâ** (henüz); **rahim** (esirgeme), **rahîm** (koruyan, acıyan) gibi sözcükler eş seslilik özelliği taşımaz.

Dikkat

Bir sözcüğün hem isim hem fiil olarak kullanıldığında ortaya çıkan "ortak köklülük" sesteşlik kabul edilmez. Kökteş kökte, kökler arasında anlam ilişkisi vardır; sesteş köklerde anlam ilişkisi yoktur.

- Savaş, barış, güven, ekşi, siva, boya...
- Ailem, yıllar önce, büyük **göç** esnasında yaşadıkları yeri terk etmiş.
- Bir nisan sabahı dedem bu dünyadan **göçmüştü**.

6 Örnek

Aşağıdaki tabloda sesteş sözcük varsa "+", yoksa (-) koyalım.

1.	Su gelir güldür güldür Yar gel sen beni güldür	
2.	Peşinde gezinen kuzun Yüzünü süsleyen ben olayım.	
3.	Gelecektin gelmez oldun Hâlimi hiç sormaz oldun	
4.	Ölüm ardıma düşüp de yorulmuş Var git dedim ölüm bir zamanda gene gel	
5.	İrkımız neslimiz aslı bir kandan Siz sağ olun biz selamet gidelim	
6.	Çelik olup kof demirden Hakikatı anlar birden	
7.	Bana gül diyorlar, neme güleyim Ağlamak şanıma geldi neyleyim	
8.	Ne bir bilgin olup ileri gördüm Ne bir Mecnun olup Leyla'yı sordum	
9.	Her gün hatırlarım her gün ağlarım Veysel ağlamanın zamanı geldi	
10.	Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç	
11.	Eyleme vaktini zâyi Deme kış yaz, oku yaz	
12.	Ayrılığın hissedildiği bir yerdi Gurbeti anlatanı hep yerdi.	

KARŞIT ANLAM (ZİT ANLAM)

- Anlamca birbirine zıt olan sözcüklere zıt (**karşit**) anlamlı **sözcük** denir.
 - Güzel-çirkin, uzak-yakın, er-geç, düş-gerçek...
 - ➔ “**Ağlarım** hatıra geldikçe **gölüştüklerimiz**.” cümlesinde geçen “**ağlamak**” ve “**gölmek**” sözcükleri anlamca karşıtlık bildirir.
 - Dilimizdeki her sözcüğün özellikle de isimlerin karşıtı bulunmaz.
- Örneğin;** kitap, sandalye, perde, çay...

Dikkat

Bir sözcüğün olumsuz o sözcüğün karşıtı değildir: gelmek / gelmemek, saygılı / saygısız...

- Bir sözcüğün birden fazla karşıt anlamlı olabilir.
 - ➔ **Doğru** söyleyeni dokuz köyden kovarlar. (*Yalan*)
 - ➔ Sınır çizgisini **doğru** çizmeniz gerekiyor. (*Eğri*)
- Karşıt durum bazen doğrudan değil de çağrışım yoluyla dolaylı olarak verilebilir.
 - ➔ Bahçede hava günlük **güneşlik** olduğu hâlde ev **soğuktu**.
- Bir sözcüğün karşıtı bulunurken onun gerçek ya da mecaz anlamına dikkat edilir.
 - ➔ Bu **sıcak** havada bizi **soğuk** karşıladı.

Bu cümlede “sıcak” ve “soğuk” sözcükleri karşıt anlamlı değildir.

7 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “Misafirleri üst kata çıkardı.” cümlesindeki “çıkarmak” sözcüğünün anlamca karşıtına yer verilmiştir?

- A) Hayalleri suya batınca bir daha düşünmedi bile.
- B) Ayağı çamura batınca bastığı her yeri batırmıştı.
- C) Bu işi de batırınca babasından beş kuruş para alamamıştı.
- D) Yaptığım her hareket ona batıyordu bence.
- E) Aniden elindeki kaşığı savurunca üzerim battı.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

8 Örnek

Aşağıdaki cümlelerdeki altı çizili sözcüklerin karşıt anlamlarını bulup karşılarına yazınız.

1.	<u>Düzmece</u> laflarınla ne beni ne de çevremdeki bana inananları kandırabilirsin.	
2.	Her zaman bana <u>dua</u> eder, yardımını, iyi niyetini ve maddi desteğini bir an bile benden esirgemezdi.	
3.	Senin gibi <u>gaddar</u> bir insan olmak yerine elimde avucumda ne varsa harcamak isterim.	
4.	Çok <u>hoppa</u> bir duruşu vardı ama herkes tarafından sevildi ne hikmetse.	
5.	Bu kıtlık içinde senin bu bitmek tükenmek bilmeyen ihtiyaçların beni çok zorluyor.	
6.	Mazideki yaşamışlıklar, ne yazık ki benim sana olan güvenimi ve sendeki hislerimi olumsuz etkiliyor.	
7.	Bu <u>şirin</u> görünümünün altında bambaşka biri yatıyordu fakat bunu kimse bilmiyordu.	
8.	Bu konularda henüz <u>toydu</u> bu yüzden ona bazı noktalarda güvenemiyordum.	
9.	Toplantı tutanaklarını iki gün içinde bana <u>yazılı</u> olarak teslim etmeniz gerekiyor.	
10.	<u>Zevzekçe</u> olan konuşmaları toplumda herkes tarafından yadırgansa da o bunları hiç aldırıyordu.	

9 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “hafif” kelimesi “Kurşun ağır bir madendir.” cümlesindeki “ağır” kelimesinin anlamca karşıtıdır?

- A) Birkaç gündür midemde hafif bir ağrı var.
- B) İyileşene kadar hafif işlerde çalışmalısın.
- C) Kazayı hafif bir yarayla atlattım.
- D) Çantalardan hangisinin daha hafif olduğunu anlayamadı.
- E) Tümsekten geçerken araba hafif sarsıldı.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

SOMUT VE SOYUT ANLAM

- Beş duyu organından herhangi biriyle algılanabilen kavramları karşılayan sözcüklere **somut anlamlı sözcükler** denir.
 - Sokaktan gelen sesleri herkes duydu. (*İşitme*)
 - Sert zeminde oturunca beli ağrıdı. (*Dokunma*)
 - Bu tatlı elmalar bizim bahçede yetişiyor. (*Tatma*)
 - Salonun ışığı yanıyordu. (*Görme*)
 - Mutfaktan yanık ekmek kokusu geliyordu. (*Koku*)
- Duyularla algılanamayan ancak akıl yoluyla kavranan kavramları karşılayan sözcüklere **soyut anlamlı sözcükler** denir.
 - Bu konularda hislerim beni hiç yanıltmaz.
 - Acımızı yüreğimizde yaşıyoruz bu yüzden kimseye kederimizi yansıtamıyoruz.

Somutlaştırma

- Soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut sözcüklerle ifade edilmesine **somutlaştırma** denir.
 - “Hayat, asla geri akmayan bir ırmaktır.” cümlesinde “**hayat**” sözcüğü “**ırmak**” sözcüğüne benzetilerek somutlaştırılmıştır.
 - “Onların bütün **iddialarını** çürüttüm.” cümlesinde “**iddia**” sözcüğü çürüten bir varlığa benzetilerek somutlaştırılmıştır.
 - “**Kirli** işlerle uğraşmayı bırak.” cümlesinde soyut olan “**kötü**” sözcüğünün yerine, somut olan “**kirli**” sözcüğü kullanılarak somutlaştırılmıştır.
 - “O olaydan sonra **cesaretim** kırıldı.” cümlesinde “**cesaret**” sözcüğü kırılan bir varlık gibi düşünüldüğü için somutlaştırılmıştır.

Soyutlaştırma

- Somut anlamlı bir sözcüğün, anlam genişlemesi yoluyla soyut bir anlam kazanmasına **soyutlaştırma** denir.
 - “Soruyu bu **yolla** da çözebilirsin.” Bu cümlede somut olan “**yol**” sözcüğü soyut bir anlam kazanmıştır.
 - Sen böyle deyince içime bir **kurt** düştü.
 - Bize oldukça **sıcak** davrandılar.

10 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcüklerin somutluk / soyutluk durumlarını kutucuklara işaretleyelim.

	Cümleler	Somut	Soyut
1.	<u>Elektrik</u> akımındaki gelgitler evdeki cihazlara zarar verebiliyor.		
2.	<u>Annelik</u> duygusu onu erken yaşta olgunlaştırmış ve hayata bakışını değiştirmiş.		
3.	<u>Soğuk</u> havalarda yaptığı yürüyüşü uzun yıllar geçse de hâlâ unutmazdı.		
4.	<u>Karanlık</u> odada uyumayı en azından gözlerini kapatıp dinlenmeyi çok severdi.		
5.	Tüm insanlara hatta tüm canlılara <u>iyilikle</u> yaklaşırsak kazanan da mutlu olan da biz oluruz.		
6.	Yaptıklarından dolayı <u>vicdanını</u> rahatlatmaya çalışsa da bunu tam anlamıyla başaramıyordu.		
7.	<u>Nefret</u> duygusunu kontrol altına alabilmesi için belli noktalarda destek alması gerekiyordu.		
8.	Annem, rahatsızlığından dolayı <u>gürültülü</u> ortamlarda fazla duramıyordu.		

11 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde somutlamaya başvurulmamıştır?

- A) Sevinçlerim, baharda açmış tomurcuk bir çiçek gibi kokusunu ve rengini ömrüme nakşediyordu.
- B) Cebinizde her daim umut olsun ki ihtiyaç olduğunda umutla her şeyin alınabileceğinin farkına varalım.
- C) Bu dünyada kötüler her zaman kaybetmeye, iyiler ise her zaman kazanmaya hasrettir.
- D) Yaşadığı acılar o kadar keskindi ki altından tek başına kalkıp toparlanamıyordu.
- E) Zamana ve mekâna hükmedemeyen insanoğlu, yaşadığı acılar karşısında çoğu zaman çaresiz kalıyordu.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

NİTEL VE NİCEL ANLAM

- Sayılabılır ya da ölçülebilir kavramları karşılayan sözcükler nicel sözcüklerdir. Bu sözcükler varlıkların miktarını bildirir.
 - Kısa** bir perde yeterli olur bu oda için.
 - Küçük** bir havuz olsa çok güzel olur.
 - Beş** kişi olsa da bu araç yarım saate kalkacak.
- Varlıkların gözle görülmeyen ve ölçülmeyen özelliklerini karşılayan sözcükler nitel sözcüklerdir.
 - Sözleri o kadar **etkiliydi** ki yüreğime dokundu.
 - Lezzetli** tarifleriyle herkesi doyurdu.
 - Sonsuz** bir muhabbet besliyorum içimde.

12 Örnek

Aşağıdaki tabloda verilen cümlelerde altı çizili sözcükleri nitelik/nicelik özelliklerine göre kutucuklara işaretleyelim.

Cümleler	Nitel	Nicel
1. <u>Büyük</u> hayallerin olsa da her zaman aileni düşünmelisin.		
2. Bu kadar <u>büyük</u> bir ev ikiniz için bence fazla.		
3. Çocuk <u>bozuk paraları</u> cebine koydu.		
4. <u>Bozuk</u> bir düzen asla kalıcı olamaz.		
5. <u>Uzun</u> bir elbise almıştı bu özel gece için.		
6. <u>Uzun</u> uzun öğüt vereceğine biraz da onu dinlemelisin.		
7. Son aldıkları işte <u>iyi</u> para kazanmıştı.		
8. Senin <u>iyi</u> bir insan olduğunu herkes biliyor.		
9. Çocuğu eve <u>yakın</u> bir okula yazdırdı.		
10. Düşüncelerim senin düşüncelerine daha <u>yakın</u> .		
11. Misafirlere karşı olan <u>ince</u> davranışı herkesçe beğenildi.		
12. Yaranın üzeri <u>ince</u> bir bantla sarılmıştı.		
13. Bahçe <u>yüksek</u> duvarla çevriliydi.		
14. Babam <u>yüksek</u> makamlarda görev yaptı.		
15. <u>Alçak</u> bir zeminde yer alıyordu sahne.		
16. Bu <u>alçak</u> hareketi ona olan tüm güvenimi bitirdi.		

GENEL VE ÖZEL ANLAM

- Ortak nitelikleri olan varlık ve kavramları toplu bir biçimde karşılayan sözcüklere "**genel**" anlamı sözcükler denir. Tek bir varlığı karşılayan sözcüklere ise "**özel**" anlamı sözcükler denir.
 - Kedi - evcil hayvan - hayvan - canlı - varlık (Özelden genele)
 - Varlık - canlı - bitki - ağaç - çam - fıstık çamı (Genelden özele)
 - Üzümü** ye **bağını** sorma. (Özelden genele)
 - Büyük **şehirlerde** özellikle de **İstanbul'da** trafik hep sorun. (Genelden özele)
 - Bayrak** bağımsızlığımızın sembolüdür. (Genel)
 - Bayrak**, rüzgârın etkisiyle dalgalanıyor. (Özel)

Dikkat

Sözcüklerin özel veya genel anlam taşıması cümledeki kullanımına bağlıdır. Söz gelimi;

- "Küçük çocuk bahçede kendi kendine oyunlar kuruyordu." cümlesinde "çocuk" sözcüğü özel anlamdadır.
- "Çocuk evin en büyük neşesidir." cümlesinde ise tüm çocukları kastettiği için "çocuk" sözcüğü genel anlamlıdır.

13 Örnek

Aşağıdaki tabloda verilen cümlelerdeki altı çizili sözcükleri genel/özel anlam özelliklerine göre kutucuklara işaretleyelim.

Cümleler	Genel	Özel
1. <u>Kitabın</u> sayfalarını kontrol ediyoruz.		
2. <u>Kitap</u> , en iyi dosttur.		
3. <u>Okul</u> , insanı başarıya götüren bir kurumdur.		
4. <u>Okulu</u> eve hemen hemen on dakika uzaklıktaydı.		
5. <u>Kadınlar</u> çiçektir, onları korumalıyız.		
6. Tarladaki <u>kadın</u> durmadan çalışıyordu.		
7. <u>Çocuk</u> bana doğru hızla koşmaya başladı.		
8. <u>Çocuk</u> , bize hayatın sorumluluğunu öğretir.		
9. <u>Futbol</u> bir takım oyunu olduğunda anlam kazanır.		
10. Bu akşamki <u>futbolla</u> başarının gelmesi çok zor görünüyor.		

1. Son zamanlarda edebiyatımızda tomurcuklanmaya
I
başlayan bir alan var: Küçürek öykü. Kimi aforizmaların
etkisiyle kıpırdayan bu tür, uzun öykü karşısında önemli
II
bir mesafe katetti. Geleneksel hikâye kendi alanını terk
etmemek için çarpınsa da küçürek öykünün gençlerde
III
uyandırdığı heyecan gerçekten edebiyatımız adına önemli.
IV V

Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangisi mecaz anlamda kullanılmamıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

.....
.....
.....
.....

2. Ey sevda kuşanıp yollara düşen
Bilesin, bu yollar, dağlar dolandır
Yâre ulaşmadan düşersen eğer
Yarına sesinin yankısı kalır

Bu dördlük için aşağıdakilerin hangisi söylenemez?

- A) "Sevda" sözcüğü somutlaştırılmıştır.
B) Somut ve soyut anlamlı sözler kullanılmıştır.
C) Deyime yer verilmiştir.
D) Mecaz anlamlı sözcükler kullanılmıştır.
E) Ses, yankıya benzetilmiştir.

Çözüm:

.....
.....
.....
.....
.....

3. Hiçbir işimi üstünkörü yapmam.

Bu cümlede altı çizili sözcüğün yerine aşağıdakilerden hangisi getirilemez?

- A) tekdüze B) gelişigüzel C) özensiz
D) baştan savma E) eğreti

Çözüm:

.....
.....
.....
.....

4. Sanatçılar meyvede ağacı gören vizyonlarıyla,
iç dünyalarında kopan fırtınaları, toplumu
I
dalgalandıran bahar rüzgârlarına dönüştürür. Düşünce
II
ve duygular arasında kurdukları uyum ve düzenle,
sanatlarına hem derinlik hem zenginlik katarlar. Çünkü
III IV
düşüncesiz sanat ya da sanatsız düşünce olamaz.
V

Bu parçadaki numaralanmış sözlerin hangisinde mecazlı bir söyleyiş yoktur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

.....
.....
.....
.....
.....

5. Aşağıdaki dizelerin hangisinde eş anlamlı sayılabilecek sözcükler bir arada kullanılmıştır?

- A) Tutsak ruhlar, bu beden kafesinden çıkacak
Bir daha haşre kadar, özgür hür yaşayacak
B) Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim...
İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
C) Seni bulmaktan önce aramak isterim.
Seni sevmekten önce anlamak isterim.
D) Ne zaman yan yanayız işte o zaman
Doyamıyoruz tenlerimizin bitmez sorgusuna.
E) Giden her bir anı yakala geri gelmiyor
İyi değerlendirilmeyenin bir daha yeri gelmiyor

Çözüm:

.....
.....
.....
.....

1. Somutlaştırma, soyut bir sözcüğün anlam genişlemesi yoluyla somut anlam kazanmasıdır.

Aşağıdaki dizelerin hangisinde somutlaştırmaya başvurulmamıştır?

- A) Ben senin en çok sesini sevdim
Buğulu çoğu zaman, taze bir ekmek gibi
- B) Şu kısacık konuklukta deprem kargaşasında
Yaşadım birkaç bin yıl acılara tutunarak
- C) İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler.
- D) Yüreğimin kaldırımlarını aşındırıyorum bu gece
İçimde ağ bağlamış yalnızlığın, yorgunluğun...
- E) Yok saymıştık özlemeyi şarkımıza dalmıştık
Mutluluk mavi çocuk gibi oynardı bahçemizde

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

2. Bitişik benzetme türünde, sözcük; önüne onun karşıtı gibi görünen bir sıfat konularak nitelendirilir.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde buna uygun bir kullanım vardır?

- A) Karşı tepedeki üç sarı ışık saat onda ikiye düştü.
- B) Şimşeklerin çaktığı beyaz bir gecede nereye gittiğimi bilmeden yürüyordum.
- C) Benlikten arınmış saflığın verdiği rahatlıkla sokaklar boyunca yürüdüm.
- D) Kars'ın yorgun ışıkları sabaha karşı yavaş yavaş sönmeye başladı.
- E) On beş günlük tatil boyunca bir yılın yorgunluğunu atmaya çalıştım.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde aynı varlığın karşıt durumları birlikte verilmiştir?

- A) Sabah erkenden evden çıkmış, bütün gün Kayseri'yi dolaşmıştı.
- B) Öğretmenin yüzündeki yumuşak ifade birdenbire sertleşmişti.
- C) Daha geçen yıl boyattığımız duvar iyice sararmış.
- D) Taraftarın coşkulu desteğine rağmen takımda coşku yoktu.
- E) Yolum her iki tarafı da söğüt ağaçlarıyla donatılmıştı.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

4. Dere kenarında taş ben olaydım

Ela göz üstüne kaş ben olaydım

Senin gibi güzele eş ben olaydım

Yukarıdaki dizelerde aşağıdaki anlam özelliklerinden hangisi ağır basmaktadır?

- A) Eş seslilik B) Eş anlamlılık
- C) Karşıt anlamlılık D) Yakın anlamlılık
- E) Terim anlamlılık

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

5. Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcüklerin hangisinin anlamdaşı yoktur?

- A) Siyah bir minibüs akşam saatlerinde sokağın başında bir süre durdu.
- B) Yazdıkları hakkında yaptığımız eleştirilerimizi dikkate alırsa doğru yolu bulacaktır.
- C) Bizim milletimizin elinden ekmeğini alırsınız ama vatanını asla alamazsınız.
- D) Söylediğim her söze mutlaka verebilecek bir cevabı vardı.
- E) Kitabın arka kapağında değerlendirme yazıları vardı.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

Sözcükte Anlam Olayları - Kalıplaşmış Sözler - Söz Öbekleri

AD AKTARMASI (MECAZİMÜRSEL)

- Bir sözcüğün benzetme amacı taşımadan başka bir sözcüğün yerine kullanılmasına ad aktarması denir.
- Ad aktarmasında sözcükle söylenmek istenen ifade arasında çeşitli yönlerden ilişki bulunur.
 - Bahçedeki Erikler şubattaki sıcaklara kanarak çiçek açtı. (Erik söylenerek aslında eriğin bir parçası olduğu Erik ağacı söylenmek istenmiştir. **Parça - bütün ilişkisi**)
 - Tribünler maçta üç gol atan ünlü futbolcuyu alkışlarla onurlandırdı. (Tribünlerden kasıt oradaki seyircilerdir. **Yer - insan ilişkisi**)
 - Tefik Fikret'i okumak için eski dili bilmek gerekir. (Tefik Fikret'in eserleri. **Yazar - eser ilişkisi**)
 - Bütün gün yağın bereket çiftçinin de yüzünü güldürdü. (Bereket söylenip yağmur kastedilmiş. **Sebeup - sonuç ilişkisi**)
 - Derse girerken ceplerinizi lütfen, kapatın. (Cep söylenip telefon kastedilmiş. **Yer - araç ilişkisi**)
 - Dergide birçok yeni kalemin yazısı vardı. (Kalem söylenip sanatçı kastedilmiştir. **Sanatçı - araç ilişkisi**)

1 Örnek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ad aktarması sebeup-sonuç anlamı içerisinde kullanılmıştır?

- Nisan ayında buraya rahmet düşmediğinden hasat verimli olmadı.
- Vücuduna gereken önemi vermediğinden hasta oluyordu.
- Bu konuya Meclisin yaklaşımı ve Meclisin vereceği karar çok önemli.
- Mahallenin ihtiyaçlarını giderebilmek için gece gündüz çalıştı.
- Sınıf, o kadar kalabalıktı ki işne atsan yere düşmeyecekti.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

2 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde geçen ad aktarmalarını bulalım.

	Cümleler	Ad Aktarması Olan Sözcük
1.	Meclise sunulan kararlar yürürlüğe girdi.	
2.	Ankara, bu olaya nasıl tepki verecek acaba?	
3.	Ders arasında kantinden bir çay rica etti.	
4.	Balzac'ı lisede okuma fırsatı bulmuştum.	
5.	Saatlerdir evi aramasına rağmen kimse telefonu açmıyordu.	
6.	Camı açık tutarsan içerisi tozdan görünmez.	
7.	Gazetemizdeki kalemler bu konuya genişçe yer verecek.	
8.	Şişeden bir yudum alınca kendine gelmişti.	
9.	Batı, bu konudaki fikirlerini yakında açıklayacakmış.	
10.	Tabak dökülünce içindeki yemekler ziyan oldu.	
11.	Sarayda taht kavgaları her zaman olmuştur.	

3 Örnek

Aşağıdaki cümlelerde yer alan ad aktarmaları ikiye gruplandırıldığında hangisi dışarıda kalır?

- Bahçedeki kazan kaynayınca çamaşır yıkamaya başladı.
- Eski günleri anabilmek adına bazı gecelerde hâlâ soba yakar.
- Radyoda Barış Manço çalışıyordu ve bizi çocukluğumuza götürüyordu.
- Bugünkü dersimizde Mevlana'yı okuyup öğrenecektik.
- Sizin hesabınızı karşı masa ödediği için hesap istemenize gerek yok.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

DOLAYLAMA

- Bir kelimeyle anlatılabilecek bir kavramın birden fazla kelimeyle anlatılmasına **dolaylama** denir.
- Bir söz yerine onu ifade edebilecek kalıplaşmış ve yaygın olan bir ifadenin kullanılmasıdır.
 - File bekçisini geçen meşin yuvarlak ağlarla buluştu. cümlesinde geçen "file bekçisi" ifadesiyle "**kaleci**", "meşin yuvarlak" ile de "**top**" kastedilmiştir.
 - "Ana vatan" (Türkiye) her zaman yavru vatan (Kıbrıs) için elinden geleni yapmıştır.

4 Örnek

Aşağıdaki tabloda boş bırakılan kutucukları dolduralım.

1.	Vatan şairi	
2.		kravat
3.	Eş	
4.		Filenin sultanları
5.	Galatasaray	
6.		On bir ayın sultanı
7.	Sanat güneşi	
8.		Güller diyarı
9.	Everest	
10.		Türkiye'nin kalbi
11.	Balık	
12.		Peygamberler şehri
13.	Televizyon	

5 Örnek

Bir tek kelimeyle belirtilebilecek bir kavramı, birden çok kelimeyle anlatmaya dolaylama denir.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, dolaylama yoktur?

- A) Minik serçe konserde herkesi hem duygulandırdı hem de sevindirdi.
- B) Bayrak şairi bu şiirinde kendini açıkça ifade edebilmiş bence.
- C) Aslan gibi çocuk hastalıktan erimiş neredeyse.
- D) Bu sene sarı kanarya, emin adımlarla şampiyonluğa gidiyor.
- E) Altın perde ne yazık ki eskisi gibi tercih edilmiyor artık.

Çözüm:

.....

.....

.....

DEYİM AKTARMASI

- Aralarında ilgi bulunan iki varlık-kavram arasında benzetme yoluyla ilişki kuran birini diğerine aktaran dil olayıdır.
- Dört farklı biçimde meydana gelir:

a) İnsandan Doğaya Aktarım (Kişileştirme)

- İnsana özgü niteliklerin insan dışı varlıklara aktarılmasıdır.
 - Kurşun adres sormaz ki güzelim...
 - Serseri bir mayın gibi patladın yüreğimde.
 - Yorgun akşamlar ve inleyen şarkılar seni hatırlatır.

b) Doğadan İnsana Aktarım

- Doğaya özgü niteliklerin insana aktarılmasıdır.
 - Taze fidanlarımızı kötülüklerden koruyalım.
 - Onu esip gürlerken görürseniz ondan uzak durun.
 - Tepesi açık olan kişi, kimya öğretmenimiz oluyor.

c) Doğadan Doğaya Aktarım

- Doğadaki bir varlığa yine doğadaki bir varlığın özelliğini aktarmadır.
 - Konserde ünlü şarkıcı çiçek yağmuruna tutuldu.
 - Çamur deryasına döndü toprak sokaklar.
 - Uçağın kanadına yıldırım düşünce korkuya kapıldık.

d) Duyu Aktarımı

- Bir duyuya özgü bir kavramın başka bir duyuya aktarılmasıdır.
 - Sokaktan gelen acı bir fren sesiyle irkildik. (tatmadan işitmeye aktarım)
 - Bahçedeki ağaçlar tatlı bir esintiyle sallandı. (tatmaktan dokunmaya aktarım)
 - Keskin bakışları aklımda kalmış. (dokunmadan görmeye aktarım.)
 - Soğuk sözleriyle ortamın neşesini kaçırdı. (dokunmadan işitmeye aktarım)

6 Örnek

Verilen tablodaki aktarımların türünü yazalım.

1.	Yumuşak bir görünümü olsa da bazen böyle olmadığını gösteriyordu.	
2.	Nazlı güllerin hüznü başkaldırışı gibi isyan etmek geliyor yüreğimin derinliklerinden.	
3.	Bana olan bu sıcak bakışı yüreğimde ne kadar keder varsa eritiyordu.	
4.	Dışarıda sadece uluyan bir rüzgâr vardı.	
5.	Kör bir bıçak gibi daldın yüreğimin ortasına.	

BENZETME

- İki kavramın veya durumun belirli yönlerden birbirine benzetilmesidir. Nitelikçe zayıf olan varlık, güçlü olan varlığa benzetilir.
 - Toroslar, Çukurova'yı at nalı biçiminde kuşatmış bir duvardır sanki. (Toroslar duvara benzetilmiştir.)
 - Ovadan bakılınca çelikten bir testere ağzını andıran tepeler yaz kış ışıltıdır. (Tepeler, çelik testereye benzetilmiştir.)

7 Örnek

Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir benzetme yapılmamıştır?

- A) Kelebekler gibi özgürdü ruhum
Belki de özgür olmak tek umudum.
- B) Kıl kadar ince bizim kader çizgimiz
Umutsuzluğa düştü senle olan birliğimiz
- C) Yüreğim bir alev misali korlanıyor
Acılar eskisinden daha çok acıtıyor.
- D) Elleri buz gibiydi ayrılıktan
Ben ise kor oldum acıdan
- E) Sevda kopuzunu çal Korkut Ata
Nağmeler gönülden kederi ata

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

KİNAYE

- Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanılmasına kinaye denir. Ancak kastedilen mecaz anlamdır.
 - Uykuda bağırınca bütün evi ayağa kaldırmışım. (Bu cümlede ayağa kaldırmak ifadesi hem gerçek hem de mecaz anlamında kullanılarak kinaye yapılmıştır.)
- Deyim ve atasözleri birer kinayeli söyleyiş biçimidir.
 - Ayağını yorganına göre uzat.

8 Örnek

Aşağıdaki atasözlerinin hangisinde kinayeli bir anlatım söz konusu değildir?

- A) Ne ekersen onu biçersin.
- B) Damlaya damlaya göl olur.
- C) Ateşle barut yan yana durmaz.
- D) Üzüm üzüme baka baka kararır.
- E) Bugünün işini yarına bırakma.

Çözüm:

.....

.....

.....

.....

.....

GÜZEL ADLANDIRMA

- Bazı sözcüklerin kullanılmasını toplum ahlakına aykırı gören ya da kimi sözlerin söylenmesinin uğursuzluk getireceğine inanan insanların, onların yerine başka sözleri kullanmasına **güzel adlandırma** denir.
- Söylenmesinden rahatsızlık duyulan "cin, peri" için "iyi saatte olsunlar" demek bir güzel adlandırma örneğidir.
 - **Kanser:** kötü hastalık
 - **Tuvalet:** ayakyolu
 - **Ölüm:** son yolculuk
 - **Kör:** görme engelli

ANLAM DEĞİŞMESİ

- Olumlu veya olumsuz anlam taşıyan sözcüklerin zaman içinde anlamlarının değişmesidir.
 - Eskiden zalim, acımasız anlamına gelen "**yavuz**" sözcüğü günümüzde cesur, korkusuz anlamında kullanılmaktadır.

ANLAM DARALMASI

- Bir sözcüğün anlamının zamanla daralıp sadece bir kavramı karşılamasıdır.
 - "**Oğul**" sözcüğü eskiden sahip olunan tüm çocuklar için kullanılırken şimdi sadece erkek çocukları için kullanılmaktadır.
 - "**Erik**" sözcüğü eskiden "şeftali, zerdali, kayısı" anlamlarında kullanılırken zamanla anlam daralmasına uğrayarak sadece bir meyvenin ismi olmuştur.

ANLAM GENİŞLEMESİ

- Bir sözcüğün anlamının zamanla genişleyip birden çok kavramı karşılamasıdır.
 - Göz sözcüğü görme organı olarak kullanılırken zamanla "çeşmenin gözü", "çekmecenin gözü", "bir göz oda" ifadelerinde olduğu gibi farklı anlamlara gelmiştir.

9 Örnek

1.	"Nemrut" sözcüğü eskiden sadece tarihî özellik gösteren bir kişiye bugün acımasız ve sert olan kişiler için kullanılır.	
2.	"Davar" sözcüğü eskiden her türlü mal ve mülk için kullanılırken bugün sadece "büyükbaş hayvan" için kullanılması	
3.	İnsanları incitmemek adına "kör" sözcüğü yerine "görme engelli" demek	
4.	"Sandık" sözcüğü eskiden sadece eşya konulan tahta veya demir dolapken bugün, emekli sandığı gibi anlamları da karşılaması	
5.	Yokuş çıkmayı göze alamayanlar hep çukurda kalır.	
6.	Bir kor gibi yaktı bakışların yüreğimi.	
7.	Damlaya damlaya göl olur.	
8.	Testerinin dişleri iyice körelmiş, odunu kesemiyorum.	

SÖZ ÖBEKLERİ

1. Deyimler

- En az iki sözcükten oluşan, genellikle gerçek anlamı dışında kullanılan kalıplaşmış söz öbeklerine **deyim** denir.
- **Kısa ve özlü sözlerdir.**
 - Gönül vermek
 - Kulak asmak
- **Aynı anlama gelse de sözcükler değiştirilmez.**
 - Ye kürküm ye.
 - Ye elbisem ye. (olmaz)
- **Cümle şeklinde de olabilir.**
 - Pabuç kadar dilin var.
 - Atı alan Üsküdar'ı geçti.

- **Bir öğüt vermez, kavramı karşılar.**
 - Gözüne girmek / Kulak vermek
- **Deyimlerin arasına sözcük girebilir.**
 - Başını yine derde sokmuş bu çocuk.
- **Cümlede farklı görevde kullanılabilir.**
 - Eli açık bir insandı arkadaşımız. (sıfat)
 - Notları kılı kırk yararcasına incelerdi. (zarf)
 - Adam sen de! (ünlem)
- **Cümlede ayrı yazılır, ögelere ayrılmaz.**
 - Üzüntüden ağzını bıçak açmıyordu. (yüklem)
- **Gerçek anlamlı deyimler de vardır.**
 - Yükte hafif pahada ağır. / Çoğu gitti azı kaldı.
- **Kimi deyimler uyaklı olabilir.**
 - Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.
 - Yere bakan yürek yakan.
- **Kimi deyimler öykücük ya da karşılıklı konuşma biçiminde olur.**
 - Adın ne? Mülayim Ağa. Sert olsan ne halt edersin?
 - Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüş.
- **Kimi deyimler ikileme biçiminde olabilir.**
 - Abuk sabuk, boy pos, sıkı fıkı, bet beniz.
- **Yerinde kullanılmayan bir deyim anlatım bozukluğuna yol açar.**

10 Örnek

Aşağıdaki deyimlerde geçen anlatım bozukluklarını bulup doğru deyim yazınız.

1.	Sevda Hanım'a bu mahalledeki bütün kadınlar <u>dert yakınır</u> , sorunlarını anlatır.	
2.	Size yardım etmek için <u>elimden geleni</u> ardıma koymayacağım.	
3.	Beni o kadar bunalıttı ki yanımdan on dakika ayrılmıyordu, pire gibi yapışmıştı yakama.	
4.	O kadar acıktı ki midesi zil çalıyordu ve kimseye belli etmiyordu.	